

УДК 159.923

Богач Олена Володимирівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки Одеського національного економічного університету
e.bogach@mail.ru
ORCID 0000–0002–6988–6394

**ОСОБЛИВОСТІ ТА ЧИННИКИ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТА
В СИТУАЦІЯХ МОРАЛЬНОГО ВИБОРУ**

Стаття присвячена питанням детермінуючих чинників активності суб'єкта в ситуаціях морального вибору. Особливостями вирішення ситуацій морального вибору є поєднання смислової та процесуальної сторін. Смыслову сторону прийняття рішення утворює сукупність ціннісно-смыслових домінант, у межах яких особистість виявляє певну особистісну готовність до розв'язання протиріччя ціннісного конфлікту ситуації, у яку потрапляє. Процесуальна сторона забезпечує структурну повноцінність рішення, відбиває особливості проходження особистістю певних його етапів. Процесуальна сторона є важливим фактором для реалізації смислової, оскільки головним чинником впливу на рішення виступають суб'єктні ресурси, які *ґрунтуються на інтегративному поєднанні* когнітивного (етичні знання, світоглядні моральні уявлення, моральна рефлексія), емоційно-ціннісного (моральні почуття й цінності) та поведінкового (саморегуляція і моральні дії) компонентів моральної свідомості особистості.

Ключові слова: ситуація морального вибору, активність, суб'єкт, процес прийняття рішення.

Постановка проблеми. Прийняття моральних рішень особистістю в сучасних умовах трансформації усталених цінностей та орієнтирів набуває виняткової важливості. Життєва практика засвідчує, що людина не завжди виявляється здатною адекватно взаємодіяти із суперечливими зовнішніми умовами та обставинами життя, тому здійснює вибори, які часто не узгоджуються з її власною системою цінностей, або уникає їх, перекладаючи відповідальність на інших.

Визначення ситуації морального вибору як цілісної системи, що складається на основі взаємодії зовнішніх умов, психічного стану суб'єкта та його внутрішнього реагування на обставини, потребує додаткового розгляду активності особистості як суб'єкта моральної діяльності, завдяки чому вона набуває спроможності виходити за межі ситуаційних умов і обставин, бачити максимум альтернатив, а за необхідності й конструювати їх, виявляти власну компетентність під час морального вибору. Аналіз детермінуючих чинників активності суб'єкта в ситуаціях морального вибору є *метою статті*.

Результати дослідження. Значний внесок у дослідження вчинкової активності суб'єкта зробили К. Абульханова-Славська, Ф. Василюк, І. Маноха, В. Роменець, В. Татенко, Т. Титаренко, В. Чернобровкін та ін. [1; 3;

6; 8; 9; 10]. Концептуальні погляди науковців лягли в основу виділення основних аспектів активності суб'єкта з урахуванням смислової та процесуальної сторін рішення.

Потрапляючи в ситуацію морального вибору, кожна особистість постає перед викликом зовнішніх обставин вчинити так або інакше. Тому *першим моментом активності є ціннісно-смілова репрезентація умов ситуації у свідомості особистості та подолання залежності від них*. Складність ініціювання активності на цьому етапі полягає в адекватному розумінні смислу умов, що містить ціннісне протиріччя морального конфлікту й визначає сутність проблеми. Завдяки актуалізації системи особистісних цінностей та смислів відбувається наповнення ситуації певним індивідуальним змістом. За визначенням Ю. Гіппенрейтер, влада цінності є такою, що «нею відносно легко може бути відмовлено невідповідному наміру» [4, с. 19–21].

Подолання особистістю залежності від умов ситуації відбувається шляхом перетворення її власних позицій або внесення змін у саму ситуацію, її напрям, що дає змогу отримати свободу, діючи в конкретних умовах ситуації. На думку В. Татенка, активність на цьому етапі рішення полягає в тому, щоб свобода «від» була трансформована у свободу «для», завдяки чому вчинок набуває своєї природної якості — служити потребі саморозвитку особистості в усіх її проявах [7]. Навіть соціальна обумовленість обставин ситуації, що задає характер об'єктивних можливостей вчиняти так або інакше, не чинить на суб'єкта вибору остаточного впливу. Діючи від власного «Я», особистість або пасивно прилаштовується до обставин, або активно впливає на них. Можливість самостійно та добровільно вчиняти згідно з власними переконаннями та особистісною відповідальністю виступає суб'єктивною стороною свободи в ситуаціях морального вибору. Досягнення незалежності від умов ситуації «визначається не грою стихійних сил — внутрішніх і зовнішніх, а активністю суб'єкта як того, хто своєю свідомою волею, поєднаною з почуттям відповідальності, ураховуючи ситуацію, оголошує врешті-решт «переможця» в боротьбі мотивів, віддаючи перевагу тому, що сприяє розвитку, і відкидаючи те, що йому заважає» [8, с. 169].

Право суб'єкта визначитися в тому, як використати отриману свободу, є наступною ознакою його активності. Обираючи один із варіантів вчинку або навіть уникаючи його, особистість виявляє свою моральну сутність. На думку К. Абульханової-Славської, тільки внутрішня діалектика, боротьба мотивів, діалог із собою дають людині за всієї складності зовнішнього життя почуття внутрішньої свободи, звичку й здатність вчиняти на основі внутрішніх стимулів, з чим і пов'язане усвідомлення себе як суб'єкта, здатного змінювати хід подій [1, с. 163].

Мотивація саморозвитку суб'єкта, що пов'язує ціннісні протиставлення, актуалізує відповідну внутрішню потребу, що трансформується ним у певну мету, визначення якої передбачає вирішення ціннісної дилеми між «Я хочу» та «Я повинен, зобов'язаний». Процес визначення мети логічно завершується актуалізацією проблеми засобів, необхідних для її реалізації. Як зазначає В. Чернобровкін, успіх пошуку рішення на цій стадії

тісно пов'язується з можливостями використання суб'єктом минулого досвіду, набутих етичних знань, спроможністю їх переносу в нові умови [10, с. 181]. Обираючи певну альтернативу рішення, суб'єкт повинен ураховувати той факт, що засіб реалізації морального рішення має бути однієї природи з його метою — визначатися гуманістичною спрямованістю. За інших умов мета може бути як дискредитована, так і не досягнута, тобто мотив дії не співпадає з її результатом. Ще Демокрит зазначав, що у людей зло виходить із добра, коли вони не вміють належним чином користуватися добром. Отже, *вибір моральних за своєю суттю засобів для досягнення мети моральної діяльності є ще однією ознакою активності суб'єкта в ситуації морального вибору.*

Коли мета свідомо визначена суб'єктом та обрані відповідні їй засоби, з урахуванням рівня особистісного оволодіння ними й особливостей умов і обставин конкретної ситуації, у яких відбуватиметься подальша дія, ним приймається остаточне рішення про перехід від теоретичного плану дій у план практичної активності. Такий перехід стає можливим, якщо особистість не зволікає з рішенням, бо будь-яка спроба його відкласти не йде на користь вчинку. Т. Титаренко визначає непропорційно великий час, який потрібен особистості для рішення, серед показників, що унеможливають вибір (неадекватність минулих життєвих рішень, нерозвинена здатність навчатися, засвоювати досвід своїх помилок) [9, с. 358].

Якщо обрана альтернатива рішення задовольняє особистість, вона мобілізує вольове зусилля та спрямовує його на здійснення альтруїстичного вчинку. За відсутності розвиненої волі, як вказує Ю. Шрейдер, «результат морального вибору людини, що стає маріонеткою діючих у ній природних сил або зовнішніх причин, є чистою фікцією, коли їй тільки здається, що вона обирає те або інше благо» [11, с. 30].

Остаточне визначення варіанту рішення щодо вчинку є наступним моментом активності суб'єкта.

На етапі практичної реалізації обраного варіанту рішення активність відіграє вирішальну роль у мобілізації внутрішніх ресурсів особистості, завдяки чому вона визначається з певними шляхами здійснення морального вибору, варіанти яких, за І. Манохою, залежать від вибору способів актуалізації змісту та розв'язання морального конфлікту [6, с. 493–498]. Першим із них виступає можлива редукція критичного змісту ситуації, коли особистість усуває її напруженість за рахунок пониження її суб'єктивного значення і розгляду умов ситуації як нормальних, або за рахунок свідомої відмови від власних моральних переконань. Другим варіантом є оптимальне подолання критичної ситуації внаслідок розв'язання протиріччя, що її викликало. Найскладнішим варіантом вибору є трансцендентний вихід із критичної ситуації, коли особистості вдається не тільки розв'язати протиріччя та вирішити проблемну ситуацію, а й «здійснити якісний стрибок у власному розвитку через набування нових якостей як суб'єкта вчинкової активності, через набування досвіду перетворення ситуації від деструктивного, негативного знаку до позитивного знаку «ініціації особистісного зростання» [6, с. 493–498].

Отже *практична реалізація вчинку*, який визначається як осередок психічного, що творить, розвиває, вдосконалює, відкидає і заперечує все те, що стримує, обмежує, змертвлює, є *важливим моментом активності суб'єкта в ситуації морального вибору* [8].

Аналізуючи чисту культуру вибору, Ф. Василюк вводить поняття його якості, що залежить від умінь суб'єкта «крізь строкатість поверхових зв'язків розгледіти різницю протилежних смислів та його можливостей бути незалежним від ситуативних зручностей або обмежень», що певною мірою може бути віднесено й до предмета нашого дослідження — ситуації морального вибору [3, с. 283–313]. Єдиною підставою конструктивного вибору Т. Титаренко визначає його цінність для розвитку особистості, її зростання, для майбутнього [9, с. 347].

Наступним *проявом активності є оцінка суб'єктом результатів власної активності з точки зору якісних критеріїв задля переконання, що виконана дія має вчинковий характер*. Цей процес відбувається завдяки зворотному зв'язку між метою і тим отриманим результатом. Складність критичної оцінки суб'єктом своїх дій полягає в тому, що не існує певних шаблонів для виміру якості вчинку, оскільки «критерії вибору не можна визначити раз і назавжди, «...вони щоразу мають бути створеними наново, виробленими самостійно...» [9, с. 323]. Для адекватної та критичної оцінки власних вчинків особистості необхідні високий рівень моральної свідомості та розвиненість внутрішнього механізму самоконтролю — совісті. Рефлексивний за своєю природою *процес оцінювання кінцевого результату виконаної дії* може сам набувати характеру вчинку, тому *постає особливою формою моральної активності суб'єкта в ситуації, що містить ціннісне протиріччя* (В. Роменець, В. Татенко). Саме в плані осмислення та рефлексії результатів і способів здійснення своїх вчинків — тих, що вже є в досвіді, й тих, що лише плануються, формується смисл життя особистості, визначається її доля. Як стверджує В. Татенко, «смисл людської активності не обмежується задоволеністю або незадоволеністю результатами діяльності, він полягає в тому, щоб вийти за межі кола передвизначеності, виявити й реалізувати свій потенціал, досягнути максимально можливого в рівні розвитку власної психіки й себе як її суб'єкта. Саме тому *кожний вчинок не вичерпується своїм конкретним змістом, а своїм ефектом післядії включається в перманентний процес самозбагачення людини результатами власної вчинкової активності, що виступає ще однією властивістю активності суб'єкта в ситуації морального вибору*. Кожний здійснений вчинок створює якісно нову ситуацію життєдіяльності особистості, висуває нову проблему, розв'язання якої стає можливим лише в контексті саморозвитку психіки її суб'єкта» [8, с. 169–173].

Проаналізувавши основні моменти та особливості активності суб'єкта відповідно до процесуальної сторони прийняття рішення в ситуації морального вибору, необхідно зауважити, що ми не здійснювали пряме перенесення положень теорії прийняття рішення власне на ситуацію морального вибору, оскільки це могло привести до викривлення основної суті та зміщення акцентів у таких різнопорядкових явищах, як «раціональне свідоме

рішення» (моральне рішення) внаслідок свідомої поведінки та «безсвідомо поведінка» (інстинктивна, імпульсивна, необдумана), або здійснювана на рівні чуттєвих форм людської поведінки. На протигагу поглядам Б. Ніколаїчева щодо «неусвідомленої моральної діяльності», М. Боришевський доводить, що усвідомленість є однією з найважливіших і неодмінних ознак моральної діяльності, тому неусвідомленим моральний вибір ні за яких умов бути не може [2]. Навіть «згорнуті» моральні рішення, яким не властиві процеси порівняння й передбачення під час послідовного «проходження» кожного процесуального етапу, не приймаються імпульсивно та випадково, оскільки основу таких рішень задають ціннісно-сміслові ресурси особистості, завдяки чому відбувається усвідомлення доцільності та правильності рішення для особистості за певних умов. Таким чином, можна констатувати, що процесуальна сторона прийняття рішення в ситуаціях морального вибору є важливою, але не вирішальною, якою є смислова сторона.

Смисловий контекст рішення визначається внутрішньою готовністю особистості зайняти свідому, відповідальну та самостійну позицію власного авторства під час взаємодії з ситуацією морального вибору, розв'язання її ціннісного протиріччя.

Процесуальний контекст базується на класичній моделі процесу прийняття рішення й складається з таких етапів: сприймання і розуміння умов ситуації; вироблення варіантів рішення; вибір рішення та усвідомлення наслідків вибору. Кожний етап рішення ситуації, що містить ціннісне протиріччя, має певні особливості перебігу, проте спільною ознакою для всіх є їх «вибірковість», оскільки проходження кожного етапу вимагає від особистості актуалізації власних моральних орієнтирів.

Тільки врахування єдності цих двох сторін дозволяє проаналізувати вирішення ситуації морального вибору як наповнений особистісним смислом процес активності особистості зі всіма особливостями його детермінації.

Оскільки зміст і характер активності залежить від тих чинників, які її направляють, головними серед них під час рішення ситуацій морального вибору є суб'єктні ресурси особистості. На нашу думку, змістові аспекти вчинків визначаються психологічною готовністю особистості ініціювати активність ціннісно-сміслового рівня, що може бути охарактеризована як моральна, *розвиток якої базується на інтегративному поєднанні* когнітивного (етичні знання, світоглядні моральні уявлення, моральна рефлексія), емоційно-ціннісного (моральні почуття й цінності) та поведінкового (саморегуляція й моральні дії) компонентів моральної свідомості особистості.

Відповідно до основних положень тезаурусно-інформаційної концепції Ю. Шрейдера особистість набуває здатності виступати активним суб'єктом морального вибору, якщо володіє зафіксованим у свідомості смисловим значенням (тезаурусом) поняття вчинку як узагальненим «образом дії», нормою поведінки [11]. Підтвердженням важливості для вчинкової діяльності оперування особистістю етичними знаннями є результати наших попередніх досліджень з питання розуміння поняття «вчинок» студентами

(132 особи) першого курсу гуманітарних спеціальностей вчз. Вивчалися відповіді студентів, які дали підтвердження такої пропозиції «Якщо був у Вашому житті вчинок, опишіть його» — всього 74 %. Установлено, що тільки 28 % респондентів вважають себе здатними свідомо та відповідально вчиняти, вони адекватно розуміють, що таке вчинок. Не засвоїли смислового аспекту поняття «вчинок» майже 10 % першокурсників, для яких вчинок — це, наприклад, — «зустріти кохану людину», «мати багато друзів», «ніколи не занепадати духом», «без дозволу батьків змінити зачіску» тощо. Інша група респондентів продемонструвала у розумінні вчинку мотиваційний прагматизм (15 %), відсутність конкретики у визначеннях (7 %) («вчинків було так багато, що не можу все описати», «якщо я зроблю щось таке, що мені подобається, я цим пишаюся»), змішування поняття вчинку з моральними діями (14 %) — «поступилася місцем у трамваї старенькій бабусі», «лікую близьких, коли вони хворіють» тощо. Навіть за наявності сприятливих умов вчинкова активність у 46 % опитаних першокурсників може стати проблематичною через брак у їхній свідомості розуміння поняття «вчинок». Особистісна закритість до засвоєння етичних знань або неналежна організація навчально-виховного процесу, що є зовнішньою умовою успішної трансформації етичних знань в суб'єктивну сферу смислів, провокують моральну «неграмотність» молоді людини.

Сформованість моральної активності як здатності до вчинку визначається за допомогою вміння особистості любити як вихідного принципу її альтруїстичної спрямованості. Відстоюючи наукове гасло — «особистість починається з любові», С. Максименко доводить, що саме любов як найвище людське почуття є засобом моральної творчості суб'єкта. Уміння любити «стверджує особистість завдяки тому, що дає їй змогу не зосередитись на власному «Я», а концентрує, втілює любов в «Я» іншого, тим самим забезпечуючи цілісність процесів її саморозвитку» [5, с. 68–69]. Це вміння розвивається протягом усього життя особистості, а його основи закладаються на ранніх етапах онтогенезу й залежать від якості задоволення близькими фундаментальної людської потреби дитини в любові. Ю. Гіппенрейтер визначає необхідною умовою нормального розвитку дитини безумовне прийняття її батьками, а також щирість та шанобливість їхніх відносин одне до одного, що виступає для дитини позитивним прикладом того, як вона надалі буде ставитися до людей [4]. В іншому випадку, коли дитина не проходить школу любові в своїй сім'ї, вона приречена потрапити в психопатичне коло, вийти з якого зможе тільки за умови свідомого підвищення рівня своєї духовності.

Отже, якщо рушійною силою мотиву рішення особистості виступає любов, повага до іншої людини, що дозволяє сприймати її як рівну собі, без зовнішнього контролю й примусу відмовлятися від тих бажань, що часто заважають робити вибір, ураховуючи інтереси іншої людини. Такий вибір називається ініціативним, на протипагу виконавському, коли інша людина сприймається як безумовний авторитет, та демонстративному, що базується на ставленні до іншого, як нижчого статусом за себе.

Розглядаючи чинники моральної активності як такі, що сприяють можливості суб'єкта дистанціюватися як від впливів зовнішніх умов і оточення, так і від тих принципів, на яких будувалася його попередня поведінка, гнучко здійснювати вибір між детермінантами та альтернативами рішень, діяти і утримуватися від дій, необхідно констатувати, що на процеси духовного становлення особистості здійснюють певний вплив також ті соціальні умови, у яких вона живе й виховується. Зовнішні умови розвитку суб'єктності, як зазначає В. Чернобровкін, існують, проте вони діють не стільки на основі механізму інтеріоризації, скільки формуються при домінуючому впливі внутрішніх потенцій, функціональних за своєю природою активів психічної активності. Процеси актуалізації (задіяння) її суб'єктних якостей стають можливими при відповідному ставленні оточуючих людей, яке містить надання незалежності й свободи дитині, як можливості виявляти самостійність у спробах власних виборів, під час яких вона напрацьовує свій досвід відповідального ставлення до життя. При домінуванні протилежного ставлення індивід постає як об'єкт впливу інших людей або зовнішніх обставин, неприйняття значущими близькими ставить його в позицію об'єкта оцінювання, а контроль перетворює в об'єкт тиску і примусу [10, с. 234–241].

Висновки. Вирішення ситуацій морального вибору визначається як особлива моральна діяльність — свідома, цілеспрямована активність особистості, яка реалізує свої ціннісно-сміслові та моральні позиції й настанови в процесі вибору. Такий підхід дозволяє розглядати прийняття рішення в ситуації морального вибору як когнітивно-особистісний процес, структура якого містить мету, результат, засоби досягнення результату, мотивацію, критерії оцінки та правила вибору й складається з етапів, які проходить людина під час рішення в усіх інших видах діяльності: сприймання та розуміння умов ситуації, вироблення гіпотез, вибір рішення та його перевірка.

Специфічною особливістю прийняття рішення в ситуації, що містить ціннісне протиріччя, є поєднання процесуальної та смислової сторін. Процесуальна сторона є важливим, проте не вирішальним, фактором реалізації смислової сторони. Якість прийняття рішення залежить від активності особистості як суб'єкта морального вибору.

Перспективи подальшого вивчення означеної проблеми вбачаємо в більш глибокому дослідженні тих питань, що пов'язані з внутрішньо-психічними механізмами співвідношення свободи й відповідальності особистості під час вирішення ситуацій морального вибору.

Список використаних джерел і літератури

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. — М. : Мысль, 1991. — 299 с.
2. Боришевський М. Й. Моральна саморегуляція поведінки особистості: понятійний апарат / М. Й. Боришевський. — К., 1993. — 23 с.
3. Василюк Ф. Е. Психотехника выбора / Ф. Е. Василюк // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. — М. : Смысл, 1997. — С. 283–313.

4. Гиппенрейтер Ю. Б. О природе человеческой воли / Ю. Б. Гиппенрейтер // Психол. журн. — 2005. — Т. 26, № 3. — С. 15–24.
5. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. — К. : Вид-во ТОВ «КММ», 2006. — 240 с.
6. Маноха І. П. Подолання конфліктної ситуації в процесі прийняття рішення. Вибір у критичній ситуації. Розв'язання ситуації у колі вчинкових моральних дій / І. П. Маноха // Основи психології / за ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. — К. : Либідь, 1995. — С. 493–498.
7. Психологія суб'єктної активності особистості / відп. ред. В. О. Татенко. — К., 1993. — 228 с.
8. Татенко В. О. Логіка визначень вчинку як осередку психічного / В. О. Татенко, В. А. Роменець // Основи психології : підручник / за ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. — 4-те вид., стереотип. — К. : Либідь, 1999. — 632 с.
9. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. — К. : Либідь, 2003. — 376 с.
10. Чернобровкін В. М. Психологія прийняття педагогічних рішень: монографія / Володимир Миколайович Чернобровкін ; ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». — Вид. друге, перероб. і доп. — Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. — 448 с.
11. Шрейдер Ю. А. Лекції по етике / Ю. А. Шрейдер. — М. : Мирос, 1994. — 135 с.

REFERENCES

1. Abul'khanova-Slavskaya K. A. (1991) *Strategiya zhizni [Life of strategy]*. Moskva: Mysl' [in Russian].
2. Boryshevs'kyu M. Y. (1993) *Moral'na samorehulyatsiya povedinky osobystosti: ponyatiynyy aparat [Moral self-regulation of behavior personality: the conceptual apparatus]*. Kiyev [in Ukraine].
3. Vasilyuk F. E. (1997) Psychotechnics of selection. *Psychology with a human face: a humanistic perspective in the post-Soviet psychologists*. D. A. Leontiev, V. H. Shur. Moskva: Smysl [in Russian].
4. Gippenreyter Yu.B. (2005) O prirode chelovecheskoy voli [On the nature of human will]. *Psikhologicheskyy Zhurnal — Psychological journal*, 3, 15–24 [in Russian].
5. Maksimenko S. D. (2006) *Heneza zdiysnennya osobystosti [Genesis of personality formation]*: Kiyev: OOO «KMM» [in Ukraine].
6. Manokha I. P. (1995) Podolannya konfliktnoyi sytuatsiyi v protsesi pryynyattya rishennya. Vybiry u krytychniy sytuatsiyi. *Principles of psychology*. A. V. Kirichuk, V. A. Romanets; Kiyev: Lybid' [in Ukraine].
7. Tatenko V. O. (Eds.). (1993). *Psychology of personality activity*. Kiyev [in Ukraine].
8. Tatenko V. O. (1999) Lohika vyznachen' vchynku yak oseredku psykhhichnoho. *Principles of psychology*. A. V. Kirichuk, V. A. Romanets; Kiyev: Lybid' [in Ukraine].
9. Tytarenko T. M. (2003) *Zhyttyevyy svit osobystosti: u mezhakh i za mezhamy budennosti [The life world of the individual, within and beyond the ordinary]*. Kiyev: Lybid' [in Ukraine].
10. Chernobrovkin V. N. (2010) *Psikhohihiya pryynyattya pedahohichnykh rishen': monohrafiya [Psychology of decision-making teachers: monograph]*. Luhans'k : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukraine].
11. Shreyder YU. A. (1994) *Lektsii po etike [Lectures on Ethics]*. Moskva: Miros [in Russian].

Богач Елена Владимировна

кандидат психологических наук,
доцент кафедры языковой и психолого-педагогической подготовки
Одесского национального экономического университета

ОСОБЕННОСТИ И ФАКТОРЫ АКТИВНОСТИ СУБЪЕКТА В СИТУАЦИЯХ МОРАЛЬНОГО ВЫБОРА

Резюме

Статья посвящена вопросам детерминирующих факторов активности субъекта в ситуациях морального выбора. Особенности решения ситуаций морального выбора является определенное сочетание смысловой и процессуальной сторон. Смысловую сторону принятия решения образует совокупность ценностно-смысловых детерминант, в границах которых субъект проявляет определенную личностную готовность к решению противоречия ценностного конфликта ситуации, в которую попадает. Процессуальная сторона обеспечивает структурную полноценность решения, отражает особенности прохождения личностью определенных его этапов. Процессуальная сторона — важная составляющая для реализации смысловой, поскольку главным детерминирующим фактором, влияющим на качество решения, являются субъектные ресурсы, основывающиеся на интегративном сочетании когнитивного (этические знания, мировоззренческие нравственные представления, моральная рефлексия), эмоционально-ценностного (нравственные чувства и ценности) и поведенческого (саморегуляция и нравственные действия) компонентов нравственного сознания личности.

Результат решения ситуации опосредован качеством активности личности как субъекта морального выбора.

Ключевые слова: ситуация морального выбора, активность, субъект, процесс принятия решения.

Bohach Olena Volodymyrivna

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
Sub-department of language and psychological-pedagogical training
Odesa National Economic University

PECULIARITIES AND FACTORS OF A SUBJECT'S ACTIVITY IN THE SITUATIONS OF A MORAL CHOICE

Abstract

The article is dedicated to the issues of determining factors of a subject's activity in the situations of a moral choice. A solution for the situations of a moral decision is defined as a special moral activity — conscious and purposeful activity of a personality that realizes their value and moral positions as well as directions in the process of making a choice. Such approach allows to consider decision-making in the situation of a moral choice as cognitive and personality processes, the structure of which contains an aim, a result, means of achieving the goal, motivation, assessment criteria and the rules of making a choice and consists of the stages that a person passes making decisions in all other types of activities: perception and understanding of a situation, hypothesis generation, making a decision and its assessment.

The distinctive feature of finding a solution in the situations of a moral choice is a definite combination of conscious and procedural sides. The conscious side of decision-

making is made of the set of value and moral determinants in the framework of which a subject shows a certain readiness to resolve a contradiction of a value conflict of a situation that occurs. The procedural side provides the structural full value of a decision and reflects traits of passing through its certain stages. The procedural side is an important component of the conscious one as the main determining factor that affects the quality of a decision is resources of a subject, which are based on the combination of cognitive (ethical knowledge, philosophical moral conception, moral reflection), emotional-value (moral feelings and values) and behavioral (self-control and moral acts) components of a value conscious individual.

The result of finding a solution for a situation fully depends on the quality of activity of an individual that is a subject of a moral choice.

Key words: situation of a moral decision, activity, subject, decision-making process

Стаття надійшла до редакції 07.02.2017